

Key words: children's rights; family's rights' protection; European Court of Human Rights; judicial practice; legal authority.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Населення України [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://stat6.stat.lviv.ua/ukrcensus/Dialog/statfile1_c.asp.
2. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини (1993-2002 рр.). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного та місцевого самоврядування Академії правових наук України. Серія П. Коментарі прав і законодавства. Вип.3. / Редкол. : П. М. Рабінович та ін. [Текст] – Х. : Консум, 2003. – 464 с.
3. Соловійов О. В. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права (за матеріалами рішень і ухвал Верховного Суду України) [Текст] / О. В. Соловійов // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – Число 2 (18). – С. 90-95.
4. Буткевич В. Г., Маляренко В. Т. Європейський суд з прав людини та українське судочинство: питання взаємодії [Текст] / В. Г. Буткевич, В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 4 (44). – С. 2-8.
5. Ярема А. Г. Право особи на ефективні засоби судового захисту цивільних прав та інтересів [Текст] / А. Г. Ярема // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2007. – Том 20 (59). – С. 195-202.
6. Туманова Л. В., Владимірова И. А. Защита семейных прав в Европейском суде по правам человека [Текст] / Л. В. Туманова, И. А. Владимірова. – М. : Издательский Дом «Городец», 2007. – 208 с.
7. Решение Европейского суда по правам человека по делу «Маркс против Бельгии (Marckx v. Belgium)» от 13 июня 1979 года [Электронный ресурс] // Европейский суд по правам человека. Справочно-информационный центр: Российская Федерация. – Режим доступа: <http://europeancourt.ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/marks-protiv-belgii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>
8. Ефективність рішень Європейського суду з прав людини, або справи, розглянуті з 1959 по 1998 рік (Effects of Judgments or Cases 1959-1998) [Електронний ресурс] // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – №4. Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=112>
9. Килкэли Урсула, Чефранова Е. А. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 8. Право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции. Прецеденты и комментарии: Учебно-методическое пособие [Текст] / Урсула Килкэли, Е. А. Чефранова. – Москва: Российская академия правосудия, 2001. – 161 с.
10. Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування. Пер. з англ. [Текст] / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі. – К. : «АртЕк», 1997. – 624 с.
11. Ковальски Михал. Уважение личной и семейной жизни, жилища и корреспонденции на основании ст. 8 Европейской конвенции прав человека – основные проблемы [Текст] / Михал Ковальски. – Варшава: Хельсинкский Фонд по Правам Человека, 2007. – 68 с.
12. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні» до 20-річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини [Текст]. – Київ, 2010. – 228 с.
13. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіни проти України» від 18 грудня 2008 р. (Заява № 39948/06) [Текст] // Офіційний вісник України. – 2009. – № 84. – Ст. 2852.
14. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини [Текст] / С. Шевчук. – К.: Видавництво «Реферат», 2002. – 344 с.

УДК 349.2 (477)

ТЕРМІНИ «ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА» І «СФЕРА ДІЇ (ЗАСТОСУВАННЯ) НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА» В СТРУКТУРІ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ГАЛУЗЕВОГО ПРИНЦИПУ ОБМЕЖЕННЯ СФЕРИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИНАМИ НАЙМАНОЇ ПРАЦІ

Лаврінєнко О.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Донецького юридичного інституту МВС України, полковник міліції, здобувач докторантури Національного університету «Українська юридична академія імені Ярослава Мудрого» (м. Харків).

Сучасна теорія права досліджує чимало важливих проблемних питань, зокрема, «як теоретиків, так і практиків, — наголошує В. В. Пашутін, — цікавлять питання необхідності прийняття окремих нормативних актів, доцільності конкретизації норм законів, раціональний ступінь такої конкретизації, межі втручання права в суспільні відносини, критерії визначення таких меж у різних сферах суспільного життя тощо. Розв'язання теоретичних питань сфери, меж, засобів, ефективності правового регулювання пов'язане із глибоким

розумінням природи, сутності правового регулювання» [1, с. 3]. Утім, належна організація й подальший прогрес суспільства об'єктивно неможливі без ефективної організації передусім суспільно-трудової діяльності громадян, що передбачає, як конгеніально наголошує В. Г. Ротань, усвідомлення «стратегічно визначальної ролі трудового права» і звернення уваги «на величезний організуючий потенціал трудового права, роль якого передумовлюється тим, що організація суспільства передусім є трудовою організацією... Трудове право є основним засобом здійснення суспільного контролю над політичними, мікросоціальними й макроекономічними процесами, наслідками яких є відповідний стан суспільства... Трудове право повинне бути поставлене в самий центр системи права» [2, с. 90, 92]. Своєю чергою В. С. Венедіктов, розмірковуючи над сучасними проблемами трудового права України, наголошує, що «трудоове право все в більшій мере становиться інструментом впливання на все уровни економіческого развития, что значительно расширяет его социальное значение и определяет его место в правовой системе» [3, с. 47]. Схожі тенденції — диверсифікації (розширення) предмета галузі трудового права — помічені фахівцями й у закордонному трудовому праві: «Сегодня предмет регулирования трудового права — наемный труд, хотя... содержание проблематики трудового права за последние годы значительно расширилось... Все это, — за думкою відомого російського компаративіста І. Я. Кисельова, — бесспорно обогащает предмет трудового права, делает его содержание более актуальным» [4, с. 12]. Невипадково, з огляду на означені теоретико-прикладні постулати, і вітчизняна галузева наука трудового права сьогодні «зосередилась над проблемами правового регулювання відносин, що є предметом трудового права» [2, с. 90], а також розробці відповідного вчення про галузевий принцип обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці [5–9], який справедливо розглядається в доктрині як такий, що є «визначальним для всієї галузі права галузевий принцип» [10, с. 63], а тому має безпосередній і найтісніший зв'язок із процесами «демаркації» меж (структури) предмета галузі трудового права й детермінації особливостей її методів, а також іншими галузетвірними критеріями [11]. Разом із тим, належне дослідження інституціональних, онтологічних, аксіологічних та багатьох інших аспектів сучасних тенденцій диверсифікації предмета галузі та розширення сфери застосування норм трудового права неможливе без системного й глибокого, за необхідності — критично-конструктивного, опрацювання наявних новітніх доктринальних підходів до термінізації спеціального понятійного апарату галузевого трудо-правового принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці. Ситуація в цій царині залишається проблемною, почасти навіть контраверсійною.

У загальній теорії права обґрунтовано наголошується, що будь-яка наукова розробка має здійснюватися на основі «...принципу «доповнюваності»... Кожна нова парадигма, яка виникає, не повинна абсолютно заперечувати всі попередні, як це бувало раніше в науці, а опиратися на них, пропонуючи розглянути проблему ще під одним кутком зору» [12, с. 5]. Дослідженню онтолого-правових і термінологічних характеристик принципів позитивного права загалом та принципів трудового права зокрема приділяли увагу численні автори, серед іншого такі, як: Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, Г. В. Гребеньков, В. В. Жернаков, М. І. Іншин, І. Я. Кисельов, В. А. Комаров, О. Я. Лаврів, М. В. Лушнікова, А. М. Лушніков, П. Д. Пилипенко, С. В. Попов, П. Д. Проскуряков, А. А. Снегур, С. А. Соболев, К. Л. Томашевський та М. В. Цвік. Наявні висновки й отримані результати загалом не втратили своєї актуальності на сучасному етапі. Проте, у силу багатогранності проблематики принципів трудового права та появи новітніх доктринальних розробок, виникнення тенденцій диверсифікації предмета галузі та розширення сфери застосування норм трудового права, означений напрям наукового пошуку потребує окремої уваги, а наявні сучасні концептуальні підходи, позиції дослідників — узагальнення, систематизації, уточнення й осмислення задля подальшого впровадження їхніх результатів у правозастосовну практику, структуризації в змісті понятійного апарату нового Трудового кодексу України. Під час з'ясування засобів, сутності та особливостей механізму реалізації принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці вельми важливе значення має «вивчення... термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їхнього місця в понятійному апараті...» [13, с. 59]. Отож, термінізація сучасних тенденцій диверсифікації предмета галузі та розширення сфери застосування норм трудового права — нагальне проблемне теоретичне питання, а тому автором даної публікації й було поставлено наразі завдання — здійснити огляд новітньої наукової доктрини та на цьому тлі з'ясувати сутність, значення й характер співвідношення таких термінів, як «предмет галузі трудового права» та «сфера застосування норм трудового права» в структурі спеціального понятійного апарату галузевого трудо-правового принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці.

Поява нових форм організації праці об'єктивно зумовлюють актуалізацію питань щодо необхідності перегляду традиційних меж предмету, сфери дії трудового права. Означені процеси викликають різні оцінки фахівців. З одного боку, наприклад, М. В. Лушнікова та А. М. Лушніков зазначають, що «нові форми організації труда не выходят за рамки трудовых отношений. Изменение содержания какого-либо из признаков трудовых договоров не свидетельствует об их принадлежности к другой отрасли права (в частности, гражданского). Речь идет о нетипичной юридической конструкции трудового договора. ...Правовое регулирование нетипичных трудовых договоров постепенно приводит к изменению и расширению предмета отрасли, к распространению ее многих видов общественно полезной деятельности. Возникающие на основе нетипичных договоров отношения в любом случае должны получить адекватное регулирование нормами данной отрасли» [14, с. 393–394]. Авторитетна установа ООН — Міжнародна Організація Праці у своїй Рекомендації за № 198 про трудове праввідношення від 31.05.2006 навіть спеціально пропонує державам

розглянути можливість нормативного встановлення правової презумпції наявності «індивідуального трудового правовідношення» у тому випадку, коли було виявлено одну або декілька відповідних ознак такого правовідношення. Із другого боку, деякі сучасні дослідники (наприклад, В. М. Лебедев та В. Г. Мельникова) обстоюють контраверсійну за своєю сутністю позицію, коли пропонують ідею «очищення» предмета трудового права від невластивих йому відносин. Останні автори, зважаючи на полігалузеву природу інституту держслужби та трудових відносин окремих груп держслужбовців, зазначають, що «для современной теории трудового права *более приемлемой является позиция освобождения предмета трудового права от иных отношений (гражданских, административных и т.д.)*» [15, с. 73]. Між тим, і остання позиція поділяється далеко не усіма авторами: приміром, сучасний дослідник проблематики предмета трудового права — А. В. Кузьменко категорично заперечує доцільність реалізації ідеї «очищення» предмета трудового права [16, с. 4]. Разом із тим П. Д. Пилипенко обстоює позицію, яка, на наш погляд, передбачає одночасну реалізацію й «ідеї «очищення»» предмета трудового права (позаяк цим автором принцип обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці не лише визнається, а ще кваліфікується як «визначальний» галузевий принцип [10, с. 63]), і можливість розширення сфери його дії через субсидіарне застосування норм трудового законодавства під час урегулювання суміжних відносин іншої галузевої належності [10, с. 20–22; 17, с. 14–15]. Гадаємо, що з'ясування обґрунтованості, доцільності практичної реалізації означених новітніх контраверсійних концептуальних підходів, вірне їхнє співвіднесення потребує передусім більш поглибленого розгляду, уточнення термінологічного аспекту.

Діалектика, будучи наукою про загальні закони існування всесвіту, його пізнання та зміни, «має нерозривні зв'язки з логікою та теорією пізнання: усі вони оперують загальними законами існування всесвіту й мислення, вивчаючи різні аспекти єдиного об'єкта — універсальні закони логіки. За своєю структурою діалектика є цілісною системою принципів, законів та категорій. Як відомо, категорії — це основні поняття теорії пізнання, що носять загальний характер. Закони виявляють і формулюють суттєві зв'язки між категоріями, тоді як принципи забезпечують синтез теоретичного й практичного освоєння світу, є вихідними положеннями теорії як цілісної системи. Дійсності та пізнанню об'єктивно притаманна діалектика, тому мислення повинне оперувати категоріями діалектичне, як взаємно пов'язаними, рухливими, несуперечливими, досить гнучкими. Система, сформована саме з таких категорій, відображає універсальний зв'язок і рух предметів дійсності. Оскільки всесвіт і його прояви є безкінечними, не може існувати кінцева, самодостатня та незмінна універсальна сукупність категорій. Але всі категорії, якими оперує наука, можуть та повинні бути систематизовані за принципами єдності діалектики, логіки, теорії пізнання; сходження мислення від абстрактного до конкретного; єдності історичного й логічного, а також, виходячи із закономірності поступального розвитку пізнавального процесу» [18, с. 82–84, 85]. Юриспруденція об'єктивно не може уникнути використання понять як певних абстракцій, як об'єктивованої форми людського мислення, що відображає, описує предмети крізь призму характеристики їхніх суттєвих ознак, рис. Юридичні поняття є різновидами соціальних понять, специфіка яких визначається «особливостями правового мислення як нормативного способу освоєння дійсності» [19, с. 105]. Визначення (дефінування) тих чи інших термінів, понять, категорій у праві є «логічною операцією, завдяки якій мовним висловам надається строго фіксоване значення» [20, с. 53]. Водночас такий процес є внутрішньо суперечливим, оскільки чим вище рівень абстрагованого й інтегрованого поняття, чим досконаліша абстрактна конструкція, тим менше вона охоплює й синтетично відтворює всю наявну конкретику різноманітних суспільних явищ. Крім того, будь-яке правове поняття як синтетичне утворення знаходиться «під загрозою неточного відображення тієї соціальної реальності, на основі якої воно утворюється та на яку впливає, оскільки дійсність буде завжди складнішою за поняття, яким вона позначається» [21, с. 21]. Правові (юридичні) дефініції визначаються в науці як «стислі логічні визначення, які містять у собі найістотніші ознаки поняття, що визначаються. За їхньою допомогою встановлюються, розпізнаються певні правові категорії, розкривається, характеризується й формулюється їхня суть» [22, с. 65]. «Поняття, як правило, завершує процес наукового дослідження, закріплює результати, отримані вченим особисто у своєму дослідженні. Сукупність основних понять називають *понятійним апаратом тієї чи іншої науки*» [13, с. 15–16]. Означені філософсько-правові постулати слугують загальним методологічним підґрунтям нашого дослідження. Попри важливість щойно означених положень, у галузевій науці [23–25] тривалий період час широко вживаються, зокрема, поняття «предмет» та «сфера дії» трудового права, але чіткого розмежування між ними не проводиться, це питання окремо не досліджувалося. У сучасній літературі «сфера дії» трудового права зазвичай визначається в загальному сенсі як межі розповсюдження норм трудового права [26], або, що викликає неабиякий сумнів принаймні з позиції використаного наразі методологічного підходу, як «совокупность таких общественных отношений, которые, независимо от наличия юридического опосредования... могут быть урегулированы нормами трудового права» [28, с. 7]. З огляду на такий стан справ, цілком справедливими й своєчасними вбачаються сентенції М. В. Лушнікової й А. М. Лушнікова про те, що «необходимо более четко, с использованием конкретных критериев разделять предмет правового регулирования и иные сферы действия (применения) норм трудового права. ...В сферу действия норм трудового права в определенной части могут попадать трудовые отношения членов производственных кооперативов, лиц, отбывающих наказание по приговору суда, и других лиц. Но при этом названные отношения не составляют предмета трудового права... Таким образом, сфера действия норм той или иной отрасли права зависит от воли законодателя в тех случаях, когда в законе прямо указана возможность субсидиарного непосредственного применения норм трудового права к иным общественным отношениям, которые не

включаються в предмет отрасли трудового права. В свою очередь к трудовым отношениям, составляющим предмет отрасли, могут применяться субсидиарно нормы иных отраслей права также в силу прямого указания закона... Сфера действия (применения) норм той или иной отрасли права может определяться не только законодателем, но и правоприменителями. В последнем случае, — на думку цих учених, — речь идет о восполнении (преодолении) пробелов в праве» [29, с. 368–369]. Викладені вище експлікації й сентенції представників наукової спільноти є актуальними для сучасного етапу розвитку вітчизняного вчення про галузевий трудо–правовий принцип обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці, зокрема — стосовно розуміння сутності означеного принципу та його спеціального понятійного апарату. Як бачимо, у назві вказаного галузевого принципу використано словосполучення «сфера правового регулювання», а характеристика сутності даного принципу безпосередньо пов'язана із проблематикою предмета галузі трудового права. Утім, такі суміжні терміни, як «предмет галузі трудового права», «сфера правового регулювання», «сфера дії норм трудового права» і «сфера застосування норм трудового права» не є повною мірою ідентичними, синонімічними. За основу розмежування щойно перелічених термінів, на наш погляд, слід взяти наступні положення.

На практиці в сферу дії норм трудового права в певних випадках, справді, можуть потрапляти трудові відносини членів виробничих кооперативів, а також осіб, що відбувають покарання за вироком суду, та інших категорій громадян. Проте, при цьому такі суспільні відносини, що пов'язані із застосуванням людської праці, не входять в елементну базу складної структури предмету галузі трудового права. У даному випадку мова йде про взаємне субсидіарне (допоміжне) застосування норм різних галузей права: використання в таких випадках норм трудового права адміністративним, аграрним, правом соціального забезпечення й іншими галузями не свідчить про фактичне розширення, зміну меж структури предмету трудового права, оскільки таке застосування трудо–правових норм у субсидіарному порядку розширює (диверсифікує) не предмет правового регулювання, а лише сферу застосування, дії галузі трудового права, себто сферу застосування його норм. У цій частині справедливе зауваження В. М. Лебедева, який допускає можливість взаємного субсидіарного застосування норм різних галузей права й відзначає, що «использование норм трудового права административным, аграрным, правом социального обеспечения и другими отраслями вовсе не свидетельствует о расширении предмета трудового права... Применение норм трудового права в субсидиарном порядке расширяет не предмет правового регулирования, а сферу его действия» [30, с. 23–24]. Сфера дії норм тієї або іншої галузі права залежить від волі законодавця в тих випадках, коли в спеціальному законі прямо вказана можливість субсидіарного застосування норм трудового права до інших суспільних відносин, які не включаються в предмет галузі трудового права. Своєю чергою до трудових відносин — складових (елементів) предмету цієї галузі права можуть застосовуватися субсидіарно норми інших галузей права також з огляду на наявність про те прямої вказівки в спеціальному законі. Сфера дії (застосування) норм тієї або іншої галузі права може визначатися не лише законодавцем, а й правозастосовними органами. В останньому випадку йдеться про заповнення (подолання) існуючих прогалин («лакун») у праві за допомогою механізму міжгалузевої аналогії, який передбачає застосування як норм трудового права, так і норм інших галузей права стосовно виявлених прогалин у системі правового регулювання суспільно–трудових відносин. Наразі мова йде про можливість субсидіарного застосування до трудових відносин норм, перш за все, цивільного права. Норми цивільного, а також інших галузей права, матимуть у разі наявності прогалин у правовому регулюванні соціально–трудових відносин — складових предмету галузі трудового права винятково субсидіарне, казуально–допоміжне значення. Тут можна визнати цілком обґрунтованими висловлені в літературі численні пропозиції щодо можливості субсидіарного застосування до трудових відносин норм інших галузей права [31–34]. Таке субсидіарне застосування норм іншої, як правило, суміжної галузі права здійснюється на основі механізму міжгалузевої аналогії, за умови, що при цьому мають місце схожі відносини й схожі методи (способи, прийоми) їхнього правового регулювання, а також існує генетичний зв'язок між такими галузями права. Заповнення прогалин правозастосовними органами в правовому регулюванні трудових відносин нормами інших галузей права може проводитися виключно на основі й у межах «системи координат», що апіорі формується змістом (сутнісними характеристиками) галузевих принципів трудового права, що визначають загальну спрямованість і сутність правового регулювання трудових відносин. Наразі керуємося, зокрема, висновком Г. В. Гребенькова про те, що принципи є «фундаментальними у своїй очевидності...» [35, с. 9]. Якщо «норма–масштаб є еталоном для вирішення тільки однотипових життєвих ситуацій, то на принципи зобов'язані спиратись всі суб'єкти незалежно від конкретних життєвих обставин, з якими вони стикаються. Принципами проникнуті всі норми. Вони є своєрідними згустками, нервовими центрами права, що цементують усю його систему. Їхнім вимогам повинні відповідати й підкорятися всі правові норми, щодо яких принципи володіють пріоритетом. Саме тому приписи–принципи мають підвищено концентрований правовий характер. Звідси випливає висновок, що їхній зміст не слід зводити до одного з видів правових норм, а треба розглядати як самостійний елемент системи права. Тому, — за справедливим твердженням М. В. Цвіка, — оптимальним є розуміння права як системи не просто норм, а норм і принципів» [36, с. 58]. З такого ж розуміння місця «принципів» у структурі поняття окремих галузей права та вирішального значення принципів міжнародного права в сфері праці під час установлення й характеристики міжнародних трудових стандартів виходить і К. Л. Томашевський, коли дефінує «міжнародне трудове право» й «міжнародне право соціального забезпечення» як «...отрасли международного права, т.е. системы международных принципов и норм, регулирующих отношения между государствами, международными организациями и иными субъектами международного права в целях установления и

обеспечения международных стандартов трудовых и социально обеспечительных прав человека...» та висноує, що «одну из ведущих ролей в установлении международных трудовых стандартов в современном международном трудовом праве играют общепризнанные принципы международного права в сфере труда» [37, с. 374, 376]. Таким чином, сфера застосування норм трудового права визначається в реальному житті як самим законодавцем, так і правозастосовними органами, котрі вимушені долати наявні в правовому регулюванні відносин у сфері найманої праці прогалини за допомогою застосування міжгалузевої аналогії норм трудового законодавства, а здійснюється це на основі й у межах системи відповідних (за галузевою належністю) галузевих принципів. У зв'язку із цим субсидіарне застосування норм трудового права до суспільних відносин у сфері праці, що не входять до предмета трудового права, здійснюється двома основними способами: по-перше, шляхом безпосереднього застосування трудо-правових норм у силу наявності прямої вказівки в спеціальному нормативному акті та, по-друге, на підставі використання відомого в теорії права механізму міжгалузевої аналогії. Характеристика сфери дії норм трудового права включає не лише вказівку на предмет даної галузі права, а й шойно означені випадки субсидіарного застосування норм трудового законодавства до інших (за галузевою належністю) груп (видів) суспільних відносин. А тому, відповідно, є підстави вважати, що такі терміни, як «сфера дії норм трудового права» і «сфера застосування норм трудового права» є по суті рівнозначними й такими, що охоплюють, зокрема, поняття «предмет галузі трудового права». А відтак шойно означені два терміни порівняно з останнім є більш емкими, загальними поняттями. Екстраполюючи означений висновок на сучасну доктрину принципів трудового права України, слід звернути увагу на те, що в формулюванні назви галузевого трудо-правового «принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці» використовується таке словосполучення, як «сфера правового регулювання...». Загалом останній термін, принаймні в силу тієї обставини, що сфера правового регулювання по суті своїй визначається сферою дії (застосування) норм права, за своїм змістом можна вважати тотожним (рівнозначним) поняттям «сфера дії норм трудового права» і «сфера застосування норм трудового права». Проте, на що слід звернути тут особливу увагу, під час характеристики сутності і спеціального понятійного апарату галузевого трудо-правового принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці термін «сфера правового регулювання...» вживається в специфічному — більш вузькому значенні: для позначення і характеристики лише й тільки, себто виключно сфери реалізації суспільних відносин, що формують елементну базу (зміст) предмета галузі трудового права (ідеться про індивідуально-трудові та тісно пов'язані з ними відносини). Це означає, що за своєю сутністю використаний у назві трудо-правового принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці титульний термін «сфера правового регулювання...» є суворо тотожним змісту поняття «предмет галузі трудового права» і саме в такому розумінні він охоплюється, поглинається більш загальними поняттями — «сфера дії норм трудового права» та «сфера застосування норм трудового права». Реалізація трудо-правового принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці передбачає (в назві принципу це відображено словом «обмеження...») і додатковою вказівкою на ту групу суспільних відносин стосовно якої таке обмеження має здійснюватися) диференціацію (розмежування) сфер (сегментів, площин) правового регулювання «відносин найманої праці», як складників (елементів структури) предмета галузі трудового права, та інших видів суспільних відносин у сфері праці, котрі не входять до змісту, структури предмета галузі трудового права, і тому за наявної потреби у такому, в силу відповідного волевиявлення законодавця чи правозастосовного органу, на практиці можуть бути врегульовані нормами (засобами правового регулювання) трудового права шляхом застосування механізму субсидіарного застосування цим норм.

РЕЗЮМЕ

Автором статті осуществлен обзор новейшей научной доктрины и уяснена сущность, значение и характер соотношения таких терминов, как «предмет отрасли трудового права» и «сфера применения норм трудового права» в структуре специального понятийного аппарата отраслевого трудового принципа ограничения сферы правового регулирования отношениями наемного труда.

Ключевые слова: предмет трудового права, сфера действия (применения) норм трудового права, понятийный аппарат, принцип ограничения сферы правового регулирования отношениями наемного труда.

РЕЗЮМЕ

Автором статті здійснено огляд новітньої наукової доктрини та з'ясована сутність, значення й характер співвідношення таких термінів, як «предмет галузі трудового права» та «сфера застосування норм трудового права» в структурі спеціального понятійного апарату галузевого трудо-правового принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці.

Ключові слова: предмет трудового права, сфера дії (застосування) норм трудового права, понятійний апарат, принцип обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці.

SUMMARY

The author of article carries out the review of the newest scientific doctrine and the essence, value and character of a parity of such terms, as «a subject of branch of the labour law» and «sphere of application of norms of the labour law» in structure of the special conceptual device branch labour law principle of restriction of sphere of legal regulation is understood by wage labour relations.

Key words: subject of the labour law, sphere of action (application) of norms of the labour law, the conceptual device, principle of restriction of sphere of legal regulation by wage labour relations.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. *Пашутін В. В.* Склад правового регулювання суспільних відносин / В. В. Пашутін // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2006. — № 2. — С. 3–11.
2. *Ротань В. Г.* Стратегічно визначальна роль трудового права в забезпеченні організації та прогресу суспільства / В. Г. Ротань // Актуальні проблеми розвитку законодавства про працю та соціальне забезпечення : мат–ли Міжн. наук.–практ. конф., (м. Харків, 22–23 квітня 2009 р.). — Харків : НЮАУ ім. Я. Мудрого, 2009. — С. 89–93.
3. *Венедиктов В. С.* Современные проблемы трудового права Украины / В. С. Венедиктов // Актуальні проблеми розвитку законодавства про працю та соціальне забезпечення : мат–ли Міжн. наук.–практ. конф., (м. Харків, 22–23 квітня 2009 р.). — Харків : НЮАУ ім. Я. Мудрого, 2009. — С. 46–49.
4. *Киселев И. Я.* Зарубежное трудовое право / И. Я. Киселев. — М. : НОРМА — ИНФРА-М., 1998. — 263 с.
5. *Лавріненко О. В.* Принципи обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці та визнання незаконними умов договорів про працю, які погіршують правове становище працівників порівняно із законодавством (критичний аналіз положень проекту нового Трудового кодексу України) / О. В. Лавріненко // Південноукраїнський правничий часопис. — 2010. — № 1. — С. 103–109.
6. *Лавріненко О. В.* Галузеві принципи обмеження сфери правового регулювання та визнання незаконними умов договорів про працю: проблеми кодифікації [Електронний ресурс] / О. В. Лавріненко // Форум права. — 2010. — № 3. — С. 252–263. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2010-3/10lovppk.pdf>.
7. *Лавріненко О. В.* Проблемы и особенности реализации принципов и норм трудового права в законодательстве о службе в органах внутренних дел Украины : монография / О. В. Лавріненко. — Донецк : Изд–во «Ноулидж» (Донецкое отделение) — Донецкий юридический институт ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, 2010. — 474 с.
8. *Лавріненко О. В.* Принцип обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці: проблеми закріплення сфери реалізації норм нового Трудового кодексу України / О. В. Лавріненко // Бъдещите изследвания — 2011 : мат–ли за VII Межд. науч. практ. конф., (София, 17–25 февруари 2011 г.). — София : «Бял ГРАД–БГ» ООД, 2011. — Т. 7. — С. 50–53.
9. *Лавріненко О. В.* Несамостійна (залежна) праця як критеріальна ознака трудо–правового принципу обмеження сфери правового регулювання відносинами найманої праці / О. В. Лавріненко // Naukowa przerwstrzen Europry — 2011 : mat–ly VII Miedzynarod. nauk.–prakt. konf., (Przemysl, 07–15 kwietnia 2011 r.). — Przemysl : Sp. z o.o. «Nauka i studia», 2011. — Vol. 13. — S. 44–47.
10. *Пилипенко П. Д.* Проблеми теорії трудового права : монографія / П. Д. Пилипенко. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 1999. — С. 63.
11. *Лавріненко О. В.* Место и значение принципов трудового права в системе основных критериев отраслеобразования: вопросы теории / О. В. Лавріненко // Российский ежегодник трудового права. — 2010. — № 6. — С. 217–246.
12. *Мірошніченко М. І.* Державність і право України: генезис у європейському контексті (3 найдавніших часів до початку XIX ст.) : монографія / М. І. Мірошніченко. — К. : Атіка, 2006. — С. 5.
13. *Шейко В. М.* Організація та методика науково–дослідницької роботи / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. — К. : Знання, 2006. — 168 с.
14. *Лушнікова М. В.* Курс трудового права : в 2 т. / М. В. Лушнікова, А. М. Лушніков. — М. : Статут, 2004. — Т. 2 : Коллективное трудовое право. Индивидуальное трудовое право. Процессуальное трудовое право. — 650 с.
15. *Лебедев В. М.* Современное трудовое право (Опыт трудового компаративизма) : в 2 кн. / В. М. Лебедев, Е. Р. Воронкова, В. Г. Мельникова ; под ред. В. М. Лебедева. — М. : Статут, 2007. — Кн. 1. — 178 с.
16. *Кузьменко А. В.* Предмет трудового права России: системно–юридический анализ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / А. В. Кузьменко. — СПб, 2002. — 18 с.
17. Трудове право України / Пилипенко П. Д., Бурак В. Я., Козак З. Я. [та ін.] ; за ред. П. Д. Пилипенка. — К. : Ін Юре, 2003. — 536 с.
18. *Стеченко Д. М.* Методологія наукових досліджень / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. — К. : Знання, 2005. — 309 с.
19. *Чернобель Г. Т.* Проблема истинности и научной достоверности в правоведении / Г. Т. Чернобель // Методологические проблемы советской юридической науки. — М. : Наука, 1980. — С. 104–109.
20. *Хоменко І. В.* Еристика: мистецтво полеміки / І. В. Хоменко. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — 196 с.
21. *Беляневич О. А.* Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) : монографія / О. А. Беляневич. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 438 с.
22. *Ковальський В. С.* Правотворчість: теоретичні та логічні засади : монографія / В. С. Ковальський, І. П. Козінцев. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 192 с.
23. *Войтинський І. С.* Сфера действия Кодекса законов о труде / И. С. Войтинский // Вопросы труда. — 1923. — № 12. — С. 11–23.

24. *Смирнов О. В.* О сфере действия советского трудового права / О. В. Смирнов // Проблемы трудового права и права социального обеспечения. — М. : Изд-во МГУ, 1975. — С. 35–41.
25. *Пашерстник А. Е.* О сфере действия и принципах советского трудового права / А. Е. Пашерстник // Советское государство и право. — 1957. — № 10. — С. 92–103.
26. *Скачкова Г. С.* Расширение сферы действия трудового права и дифференциации его норм : монография / Г. С. Скачкова. — М. : Норма-М, 2003. — 192 с.
27. *Толкунова В. Н.* Трудовое право / В. Н. Толкунова. — М. : Норма-М, 2002. — 268 с.
28. *Дресвянкин В. Б.* Пробелы в российском трудовом праве : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / В. Б. Дресвянкин. — Пермь, 2001. — 20 с.
29. *Лушникова М. В.* Очерки теории трудового права / М. В. Лушникова, А. М. Лушников. — СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. — 940 с.
30. *Лебедев В. М.* Лекции по трудовому праву / В. М. Лебедев. — Томск : [б.и.], 2001. — 142 с.
31. *Карабельников Б. Р.* Трудовые отношения в хозяйственных обществах : монография / Б. Р. Карабельников. — М. : БЕК, 2003. — 326 с.
32. *Кузнецова Л. Е.* Применение гражданско-правовых норм к трудовым отношениям по аналогии : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Л. Е. Кузнецова. — Пермь, 2004. — 18 с.
33. *Островкий Л. Я.* Сфера действия законодательства о труде / Л. Я. Островкий // TEISE. — Вильнюс, 1999. — № 33. — С. 52–59.
34. *Сойфер В. Г.* Стабильность и динамика трудового правоотношения : монография / В. Г. Сойфер. — М. : БЕК, 2004. — 178 с.
35. *Гребеньков Г. В.* Принципи й ідея права як основи правової культури («антилегалізм» contra «реалістичного позитивізму») / Г. В. Гребеньков // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2007. — № 1. — С. 3–14.
36. *Цвік М. В.* Фундаментальні проблеми теорії права / М. В. Цвік // Антологія української юридичної думки : у 10 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко [та ін.]. — К. : Юрид. книга, 2005. — Т. 10. — С. 49–63.
37. *Томашевский К. Л.* Общеизвестные принципы международного права в сфере труда: актуальные проблемы / К. Л. Томашевский // Российский ежегодник трудового права. — 2010. — № 6. — С. 376–395.

УДК 351.811.123(075.8)

СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ

Марценішин Ю.І., викладач кафедри організації служби та дізнання в підрозділах ДАІ факультету безпеки дорожнього руху ДЮІ МВС України

Щоденно більша частина населення нашої країни бере участь в дорожньому русі в ролі водіїв, пішоходів або пасажирів. Тому без перебільшення можна сказати, що забезпечення безпеки дорожнього руху є важливою державною проблемою, що має велике соціальне значення. Від її успішного вирішення залежить життя і здоров'я наших громадян, а також наше майбутнє, адже Конституцією України передбачено, що найвищою соціальною цінністю в Україні визнається людина, її життя і здоров'я [1].

Одним із чинників, який суттєво впливає на стан безпеки дорожнього руху і може завдати значної шкоди життю і здоров'ю людини, спричинити трагічні екологічні наслідки є перевезення небезпечних вантажів автомобільним транспортом.

В усьому світі спостерігається щорічний приріст кількості великих аварій у промисловості та на транспорті, з яких 45% припадає на транспортування небезпечних вантажів [17]. Саме тому, важливим елементом забезпечення безпеки перевезень небезпечних вантажів є адміністративний нагляд за дорожнім перевезенням цих вантажів.

Проблеми визначення поняття адміністративного нагляду, його напрямків, ролі у здійсненні правоохоронної діяльності міліції вже давно привертають увагу багатьох вчених-адміністративістів. Приміром, протягом 20-го століття в наукових працях Л. Л. Попова, Ю. С. Шемшученка, К. В. Шоріної, Д. М. Бахраха, О. П. Коренева, І. І. Веремеєнка, І. О. Галагана, Є. В. Додіна, О. П. Ключніченка, В. М. Манохіна, М. Я. Масленнікова, Р. С. Павловського, О. П. Шергіна, М. С. Студенікіної, та ін., з'ясувалась сутність адміністративного нагляду та визначалося його місце в системі способів забезпечення законності в державному управлінні. Хоча в цю епоху автори переважно акцентували увагу саме на контрольній функції державних органів, адміністративний нагляд розглядався як різновид контролю, як одна із форм його зовнішнього вираження. Це відноситься також і до праць сучасних вітчизняних науковців, з яких проблеми адміністративного нагляду у різних його аспектах досліджували А. Т. Комзюк, В. К. Колпаков, В. М. Гарашук, Ю. П. Битяк, В. Б. Авер'янов, В. П. Петков,